

NÉLIDA DO MEU CORAZÓN

MY DARLING NÉLIDA

Alfonso Armada
Revista dixital *fronterad*

Resumo: O que sei de Nélica Piñón a través de lembranzas persoais, unha longa entrevista que lle fixen para o xornal onde daquela traballaba, o *ABC*, que despois formou parte do libro *El arte de la entrevista. De David Bowie a Adam Zagajewski*, publicado pola editorial Turner, e unha análise pormenorizada do seu xornalismo ao través dos artigos que durante preto de dous anos escribiu para *ABC Cultural* cando eu era o seu director.

Abstract: A discussion of my recollections of Nélica Piñón through personal memories; a long interview I did with her for the newspaper where I worked at that time, *ABC*, which later formed part of the book *El arte de la entrevista. De David Bowie a Adam Zagajewski*, published by Turner; and a detailed analysis of her journalism through the articles she wrote for *ABC Cultural* for nearly two years, when I was its director.

Palabras chave: Nélica Piñón, océano Atlántico, Brasil, Galicia, Portugal, memoria, vacas, literatura, xornalismo, imaxinación, literatura, lingua.

Key words: Nélica Piñón, Atlantic Ocean, Brazil, Galicia, Portugal, memory, cows, literature, journalism, imagination, literature, language.

O QUE SEI DE NÉLIDA

Da memoria, que é equívoca, traizoeira e interesada, e non sabemos se sempre xoga a favor do equipo local (nós, é dicir, eu), ou do visitante (eles, é dicir, o que reflectimos, ás veces o superego), lémbrome da primeira vez que tiven noticia de Nélica Piñón. Foi co gallo da publicación en español de *Tebas do meu*

coração (*Tebas de mi corazón*, que atesouro na edición primeira da editorial Alfaguara, cando era elegante e exquisita, con capa e contracapa azuis, e apostaba por engaiolar os lectores só coa beleza da tipografía, cos títulos e co pulo dos autores). Merquei a novela e non a lin. Era quizais o ano de 1978. (Fago trampas ao solitario recorrendo á rede de redes para lembrar o tempo ido). Até hoxe, que fica gardada nunha caixa no garaxe da miña nai no Camiño da Raposa da miña cidade natal de Vigo, á espera, coma tantos outros libros. Namorárame daquela muller e soñei con coñecela, entrevistala, facérmonos amigos, quen sabe!

Pasaron moitos anos.

E, por arte de birlibirloque (e non só), cumpriuse un dos meus soños máis raros: dirixir o suplemento que eu admiraba había anos, o *ABC Cultural*, que, para min e para moitos colegas de *El País* e de fóra do xornal, era o mellor, porque non tiña aparello editorial enguedellado, e polo tanto intereses comerciais máis ou menos agachados, e polo tanto máis capacidade e calidade para facer unha crítica dos libros e da cultura en xeral máis aseada.

Foi así que invitei a Nélida a escribir un longo artigo na páxina 2 do suplemento, sempre o primeiro sábado do mes. Pero diso falaremos na segunda parte desta comunicación.

O que segue está aproveitado dunha longa entrevista con Nélida que sostivemos no inverno de 2017 na rotonda do Hotel Palace de Madrid, e que se publicou primeiro no ABC o 27 de decembro dese ano, e no ano 2022 nun libro titulado *El arte de la entrevista. De David Bowie a Adam Zagajewski*, que editou Turner. É desa entrevista de onde entresaco algunhas afirmacións ou revelacións que co tempo a converteron dalgunha maneira case nunha amiga. A dedicatoria do meu exemplar d'*A república dos sonhos*, edición conmemorativa 30 anos, que se publicou na Editora Record, do Río de Xaneiro, no 2015, así o acredita, pois fala tanto de cariño coma de amizade, e está asinada o 16 de febreiro de 2018. O 17 de decembro dese mesmo ano, na cidade de Lisboa, Nélida pechou os ollos e comezamos a ter unha saudade dela que xa só se remedia coa lectura, e con homenaxes tan merecidas coma esta da Coruña, nesta Galicia que era a metade do seu corazón.

Aínda que non será nin a primeira nin a derradeira vez que se diga, convén subliñar que Nélida naceu en Vila Isabel, Río de Xaneiro, en 1934, e que os seus pais emigraron desde Cotobade, na provincia de Pontevedra, que é tamén a miña, lugar que coñeceu de cativa e onde descubriu que sería escritora. Convén tamén lembrar que se graduou en xornalismo pola Pontificia Universidade Católica do Río de Xaneiro, e que foi a primeira muller en presidir a Academia Brasileira das Letras.

Ela fala case como escribe. E copio da introdución daquela entrevista que lembro con tanta emoción coma agarimo:

Pasa a man, que é a do tempo que leva explorando o mundo con palabras, pola superficie vernizada dunha mesa do hotel Palace para imitar como a man traballada e ferida do canteiro galego acariña o granito. Para se asegurar de que quedou verdadeiramente pulido. Ou como acariñaba a fronte das vacas coas que subía ao Pé da Múa, en Cotobade. Fala esta muller nena coa lingua das vacas galegas e da selva brasileira, lúcida, chea de paixón e compaixón, de curiosidade e amor por todo o que existe.

Falamos á conta do libro que acababa de publicar, *A épica do corazón*, no que reflectía tanto sobre a arte da escrita coma sobre a arte da vida, e nel aseguraba que a memoria é o único relato fiable. Ao preguntarlle se iso era certo, díxome:

Penso que a memoria traizoa, non é mimética, e non che di o que ti queres. A memoria, para darche algo, con forza persuasiva, como se fose medicina, ou unha graza, ou un favor, ten que recorrer á invención. [...] A invención de quen é filla? Da memoria, do nome que lle poñas na memoria, e é filla tamén da imaxinación, da fantasía, da capacidade de fabular.

E daquela longa entrevista, entresaco algunhas reflexións sobre Galicia e sobre unha amiga enigmática e escritora como ela que tamén é inesgotable no seu misterio: Clarice Lispector, autora de libros inmortais como *Perto do corazón selvaxe*.

—Nunca nega Galicia, que sempre está presente nas súas oracións e en parte da súa escrita. Escribiu nunha terceira do xornal ABC sobre a queima dos lugares da súa infancia, arredor de Cotobade, no monte Pé da Múa. Devóraa o lume ou esa memoria é inextinguible?

—Ese recuerdo conmóveme. O lume non pode carbonizar a miña memoria. O que pasou é que penso que nunca volverei ver eses lugares, porque non teño interese en ver a destrución e non creo que teña os anos de vida necesarios para velos renacer. Contarei coa memoria, porque é algo que tampouco o lume pode afectar. Non pode queimar unha parte de min que é todo agradecemento, polo que vivín, polo que me deu a vida, as oportunidades, o amor familiar. O meu pai, por exemplo, que seica decidiu ofrecerme un coitelo como algo simbólico, que tería que entender que era unha especie de buril de liberdade. Como se a partir dese momento, se xa non puidese depender del, cun coitelo fose a dona do meu destino. E o coitelo era en realidade para que eu puidese ir

soñña ao monte. Todo isto dáme a plena conciencia de que só podo ser a persoa —perdóeme por expresalo así— refinada, cosmopolita que son, pola educación, polo achegamento ao universo co que vivín fundamente, porque foron campesiños en Galicia. Isto paréceme que marca a miña existencia estética.

—Fáleme da súa condición de filla das vacas galegas da súa infancia.

— (Ri) Eran moi guapas. Ao principio asombráronme, porque estaban nunha parte da casa, sempre quentando a humanidade. Foron moi xenerosas, a vaca é un animal moi xeneroso. Sempre. Son animais dos que se pode aproveitar todo. Con inmensa crueldade. Cada vez doume máis conta. Porque a miña vida hoxe está moi guiada polo amor aos animais. Eu vivín con vacas, e moitas veces biqueinas, na testa, na fronte (di, e parece coma se pasase suavemente a man pola testa suave, peluda, morna e lisa dunha vaca de Cotobade mentres acariña a pulida mesa da rotunda do Palace, onde tan inconcibible sería a presenza dunha vaca, que convoca con toda a súa humanidade), que é onde está a intelixencia humana e tamén a dos animais. Acariñábaas... Encantábame repetir os seus nomes...

—E elas recoñecían os seus nomes?

—Acho que si. Ou polo menos eu tiña esa ilusión. Até hoxe creo que a xente me coñece. Bástame con achegarme. Estou convencida da miña humanidade. Por iso espero que me recoñezan, falen comigo, para que eu tamén poida ofrecer o mellor de min, da miña persoa. Daquela ía coas vacas ao monte... Teñen unha pasividade lírica. A sensación que teño é que nos miran cunha sorte de pena, de conmiseración, coma se dixesen: “Ti non sabes nada, ou sabes ben pouco”. “Nós, entre comiñas, coa nosa pasividade, temos un acordo tácito coa realidade, coa natureza. Sabemos moito máis ca vostedes”. As vacas galegas conmóvenme porque foron humilladas pola Unión Europea. Para min iso é imperdoábel. Desvalorizaron o seu leite, os seus queixos, toda a súa natureza poderosa e fonda. (Ri). Ai, meu Deus! Teño un amigo que se chama Alberto Barciela e, cada vez que chego a Santiago de Compostela, unha das primeiras cousas que fai para agradarme, porque me quere moito, é levarme a ver unha vaca. Non son as vacas da miña infancia, pero son vacas galegas.

—Pero será nos arredores de Santiago, porque no centro non hai vacas...

—Cada vez máis lonxe. E nada me conmove máis. Estou moi agradecida de que existan e de que formen parte do meu corazón. Son imprescindíbeis para min. Quen as substitúe na miña casa no Brasil son os cans. A paixón que teño polos cans é semellante.

—Os animais escoitan mellor que as persoas?

—Creo que a humanidade sempre escoitou moi pouco. Non sei se os animais, só sei que os meus (os meus cans) cando o que lles digo non lles convén deixan de escoitarme.

—Decidiu cando chegou á Galicia dos seus pais e avós desde o Brasil, onde naceu, fronte a unha ponte do século xv e unha capela dedicada á Nosa Señora de Lurdes, amar sempre esa comarca de España. Paréceme que nunca deixou de cumprir esa promesa. Este libro, *A epopea do corazón*, é un novo recoñecemento das súas fontes galegas?

—Sempre. Tiven a inmensa felicidade de dar-me conta desde nena de que nacín nun lugar único, e vivo sempre no mesmo. Porque é a verdade. O feito de que eu sempre comera polbo, un animal de oito patas, é unha extravagancia. Xa que logo, nacín no medio da extravagancia e escoitando os sons dunha lingua que non era a miña, o portugués. E ás veces teño a sensación de que a miña avoa tiña un suspiro diferente. O meu avó tiña os ollos azuis, herdanza que podía ser dos suevos, ou non sei de quen. E sempre me prometeron que algún día ía visitar España. Cando estaba no Brasil pensei que a praia de Copacabana acababa en Europa. Por iso teño un amor tan grande ao Atlántico como portador de aventuras.

—Di que no Pé da Múa percibiu de nena sinais de que a vida se perpetúa a través da arte. Como eran eses sinais? Segue pensando o mesmo, que a vida se perpetúa a través da arte?

—Si, porque antes de chegar ao Pé da Múa almorzaba e escoitaba os vellos tomando café con leite naquelas cuncas, e ás veces ovos fritos con pemento verde, e comezaban a contar contos. Decateime de que quizais non eran tan vellos, pero os nenos teñen a crueldade de ver todos os adultos como vellos. Comezaban unha historia que endexamais remataba. É coma se non existise epílogo para eles. Polo tanto, a historia continuou para sempre, a narración, e quen conta a narración podería dicir a arte en xeral. Penso que en cada vida mesmo hai espazos libres e graciosos para a reflexión da arte. A arte está no xesto, a arte está en pelar unha pataca...

—Di que a lingua portuguesa lle axudou a abrir o cofre do mundo. Comparte a afirmación de que a verdadeira patria do escritor é a infancia, é dicir, a súa primeira lingua?

—A lingua, non diría a infancia. A infancia dáche moitos atributos, pero é unha sedimentación. Gústame pensar que a cultura e a civilización, como todo, están feitas dunha sucesión de momentos constitutivos. Por exemplo, sinto que gardaba instrucións da miña familia, da miña nai, do meu pai, que eran fundamentais. Tiven unha infancia extraordinaria, pero non me quedei na infancia.

Fun alentando outras etapas da miña vida, quizais non aritmeticamente, senón matematicamente. Todos os momentos da existencia son moi intensos. E se non exerces a imaxinación e a experiencia humana corres o risco de estancarte. Tes que alimentar a túa alma arreo, até o derradeiro momento, que non sei cal será. Mentres o meu cerebro funcione e o meu corazón siga san ficarei aquí. Son unha persoa que está pensando constantemente, todo o tempo, encántame pensar. Pero cando teño moitas cavilacións, intento de todo corazón que esas cavilacións se convertan en modestos signos, así me aferro ao cotián, como o cheiro do café no almorzo, como o espertar a un novo día de vida... quero dicir, quero nas miñas instancias persoais vivir a modestia da vida cotiá.

—Pensa con palabras ou pensa cos sentidos?

—Cos sentidos. A vida é modesta. Sempre o digo en broma, pero escribino en serio. Gustaríame poder invitar a Homero a comer na miña casa, por exemplo, unha *feijoada*.

—Di que as súas orixes brasileira e galega fixeron de vostede unha narradora mestiza. Cales son as súas vestimentas e tintas ideolóxicas e sintácticas?

—Creo que pode ser moi sinxelo. É a adopción de todas as instancias, dos corpos de todos. E de ser pouco. É quizais propio das mulleres, algo proteico, asumir todas as formas, todos os corpos. É coma se eu puidese ser o Brasil antes de que o Brasil comezase a selo. Polo tanto, toda a súa xeoloxía, a súa antropoloxía, todas as linguas dos indíxenas que se falaban, os sentimentos de todas as persoas que non coñecín nin coñecerei...

—Di que exerceu simbolicamente o oficio de canteiro que herdou dos seus antepasados en Cotobade. Como son de semellantes un canteiro e un novelista?

—Lembro que unha vez a miña nai contratou uns canteiros portugueses e españois. Estaban facendo un valado de pedra. Fun ver. Eu era moi nova e quedei abraida. Primeiro o traballo minucioso e preciso co cicel, pulindo a pedra con toda suavidade e delicadeza, e despois de pulir, o canteiro sopraba, para quitar o po da pedra, e era coma o alento do creador. Despois pasaba a man pola superficie da pedra, aínda que tivese a pel dura, a pel era o suficientemente sensíbel como para saber se a pedra era o suficientemente lisa ou non. E iso é o mesmo que fai o novelista.

—É dicir que cando escribe tamén sopra e pasa a man para que o que escribe sexa suave...

—Perfecto, si. Por exemplo, cando leo en voz alta. Sempre leo os meus textos en voz alta. Porque as linguas, por fermosas que sexan, teñen incompatibilidades sonoras. Poden ser moi groseiras. Cacofónicas. Sempre tento evitar esas disonancias. Sempre estou escoitando a música das palabras.

—Por que é tan importante para vostede e canto lle debe a Machado de Assis?

—Pois é un paradigma. Déase conta de que Machado tiña impedimentos tremendos, negro, mulato. Afroamericano, é dicir, negro. Autodidacta nun país pobre, que ten un emperador, pero que vive a súa vida durante a república, pero nunca abandona as súas inclinacións monárquicas. Tiña simpatías monárquicas, nunca foi republicano. Non fora escravo, pero os seus antepasados si. Como sentiría ver os escravos? Rodéase de brasileiros brillantes. No medio daquela miseria había brasileiros brillantes, coa Academia Brasileira das Letras. Fai unha obra monumental. A min paréceme tan importante coma Flaubert e Stendhal. Entre Stendhal e Machado, prefiro a Machado, e non está nin un chanzo por debaixo de Flaubert. Creo que ten todo o que me pode sorprender: como brasileira, como muller, como escritora. Deulle unha dimensión incomparábel á lingua portuguesa, e segue avanzando, sendo un escritor extraordinario.

—É coma unha mina que non se esgotou?

—E tamén cunha modernidade admirábel que na miña opinión non só procede da súa riqueza lingüística e da súa economía verbal, senón da súa sutileza, da súa ambigüidade. Hai que lembrar que era un pesimista, que non cría en Deus, aínda que era un grande admirador de Pascal. Pero Pascal era un home relixioso, e Machado nunca tivo o consolo de Deus.

—E canto lle debe a Guimarães Rosa e a Clarice Lispector, se é algo?

—Teño unha débeda con eles, coma todos os brasileiros, porque sinto unha grande admiración polos dous. Pero non como influencia. Sempre os admirei, pero na miña opinión o grande escritor brasileiro é Machado de Assis. Aínda que ambos son moi importantes.

—Que tipo de amizade tiña con Clarice Lispector? Porque, no seu libro, aínda que di moito parece calar moito máis.

—Claro. Vou calar sempre, porque sei moito. Sempre digo unha frase. A primeira vez que unha amiga me dixo: “Nélida, viaxas moito, coñeces a todos. Cántame noticias”, respondía que non tiña moito que contar. Insistiu tanto que lle dixen: “Tes razón. Sei moito. Pero sabes por que sei moito? Porque non conto”. Sei moito de Clarice. Pero ao mesmo tempo son moi fiel á súa memoria. Foi unha fonda amizade a que tivemos. Durante sete anos falabamos todos os días. E morreu coa súa man esquerda na miña man. Tේñolle un cariño inmenso, unha grande admiración. Tiña medo de non deixarlle cartos a un dos seus fillos que padecía dunha grave enfermidade. “Claricinha”, díxenlle, “os teus libros son ladrillos dunha casa. Os teus fillos terán de que vivir”. E por iso lle presentei a Carmen Balcells.

—Clarice non era unha muller fácil.

- Non, non foi. Pero tiña moito humor. Cando tiña fame... sempre rifaba.
- Gustáballes moito aos homes?
- Até certo punto. Era moi fermosa.
- Vostede tamén.
- Moitas grazas. Nos seus últimos anos, tras o accidente que sufriu, experimentou unha gran transformación física.
- Sufriu moito?
- Imaxine. Era moi habitual que sacase o seu estoxo de pos para arranxarse. Tiña unha gran saudade da súa beleza perdida.

NÉLIDA NO ABC CULTURAL

Foron preto de dous anos os que fun director do *ABC Cultural*. Foron preto de dous anos os que Nélide Piñon escribiu unha columna nese suplemento, considerado por xentes de todo o espectro político durante anos o máis requintado da prensa española. Xa non me lembro de quen partiu o título da súa sección, que aparecía o primeiro sábado de cada mes: *Desde la otra orilla del Atlántico* (Desde a outra beira do Atlántico), que a fin de contas viña subliñar a súa condición de veciña dun mar que para ela sempre foi propio, pois bañaba o Brasil e Galicia, Portugal e España, o portugués brasileiro e portugués de Portugal e o galego, mais tamén o español, que falaba con precisión de amadora das linguas e un *sotaque* propio, doce, cheo de resonancias de selva e de aldea, de metrópoles, viaxes, vidas e lecturas.

Se o servizo de documentación do ABC, que hai anos dirixe con tanto xeito coma paixón Federico Ayala, non errou (pois os meus exemplares do suplemento están tan ben gardados coma *Tebas de mi corazón*, e vaimos tomar un tempo longo recuperalos), a primeira das súas quince colaboracións no *ABC Cultural* apareceu o 7 de maio de 2016, co título “El hidalgo del alma”, ilustrada cunha fotografía de Alfredo da Rocha Viana Filho, alias Pixinguinha; a derradeira apareceu o 2 de setembro de 2017 co título “Confesión”, ilustrada cunha obra da Tarsilia do Amaral, *Antropofagia*.

As colaboracións periódicas de Nélide remataron coa miña saída á fronte do suplemento, xustificada polo director do xornal, Bieito Rubido, co argumento de que o que eu facía era “elitista de máis”. Entre outras cousas, tomara a decisión de retirar as estrelas coas que os críticos avaliaban o mérito dun libro e abolín as versais dos títulos dos artigos, que sempre me pareceron estridentes. Nélide enviábame puntualmente os seus artigos, sempre en portugués, e eran

impecabelmente traducidos ao español por unha lusista recoñecida, a tradutora e estudosa da lingua e literatura en portugués Rosa Martínez Alfaro (e así se consignaba ao carón de cada peza).

Tiñan os artigos de Nélida moitas condicións e calidades, como calquera que se teña asomado aos seus libros deseguida detecta. Ela non baixaba un grao as súas esixencias literarias nas súas colaboracións co xornal onde eu traballei dezanove anos (despois de botar trece en *El País* e facer varios veráns prácticas no *Faro de Vigo*). Eran artigos sempre tan ben pensados coma artellados, cunha adecuación moi ben tirada entre fondo e forma. Para ela un artigo de xornal merecía tanto puído e traballo de fondo coma unha páxina ou capítulo dunha novela, libro de memorias ou ensaio, de aí que estes artigos merecesen unha compilación nun libro pequeno ou separata para que poidan desfrutala os que atesouran todo o que saíu da imaxinación, a sensibilidade e as inquedanzas políticas e sociais de Nélida, que eran moitas, como acredita a variedade de asuntos que encheron a tinta da China que empregou para a súa ampla xanela con vistas *Desde a outra beira do Atlántico*.

Non é Nélida nin arbitraria nin indelicada, non se agacha en xeneralidades, emprega a primeira persoa para defender o que pensa, que sempre ten moito que ver co que sente, como confesa desde os primeiros compases da súa primeira entrada neste predio: “Son unha brasileira sensíbel, vítima do repertorio das emocións”, pero deseguida confesa que está aberta a revisións e ampliacións do campo de observación e experimentación: “grazas ao caos da vida cotiá, amplíe os meus propósitos narrativos. E acepto que unha historia ben contada faga que me salten as bágoas”. E tamén na súa primeira entrega reconece a súa xenealoxía: “Sendo aínda unha cativa no Río de Xaneiro, rodeada de familiares galegos que disimulaban a morriña que lles causaba a perda da patria, as historias xa me atraían”. E o desexo de ir alén do Atlántico, onde a imaxinación e a curiosidade a levaban. Non deixa de citar na súa primeira saída o primeiro dos seus amantes literarios, Machado de Assis, a quen convoca para se referir ao compositor e intérprete Alfredo da Rocha Viana Filho, alias Pixinguinha, “de orixe popular, negro e autodidacta coma Machado de Assis”. Lembra que, cando a súa muller enfermou e tivo que ser ingresada nun hospital, Pixinguinha, “en súbita solidariedade coa súa compañeira, presentou un cadro clínico de debilidade que o obrigou a ser ingresado no mesmo hospital onde, por ironía do destino, se encontraba a súa muller”.

Pero non só reclamou que non lle dixesen nada á súa namorada, senón que o primeiro domingo deixou o seu leito, vestiu traxe e garabata, e chegou axitado á beira da cama onde xacía ela, co ánimo de quen vén de fóra cheo de inquedanza, e se interesou pola súa saúde e condición mentres a entretíña coas novidades do mundo e da familia. Nélida confesa que non sabe cantas veces finxiu o

Pixinguinha que estaba como unha rosa cando visitaba a súa compañeira de vida noutro andar do hospital que partillaban, pero si saca unha coda da maneira de actuar deste Alfredo da Rocha Viana Filho: “invita a emular e seguir as pegadas deste compositor para tratar os sentimentos con cautela e abandonar o estado primitivo no que semella que vivimos inmersos”.

Cunha *Vaca Warhol verde*, que Antonio de Felipe pintou en 2007, ilustramos a terceira entrega de Nélide. Non, non demorou moito tempo a nosa benquerida escritora en convidar as súas prezadas mamíferas. Co título “La vaca hermana”, confesa desde o inicio que non é a única que as ama, pero si que consolidou a súa estima por elas en São Lourenço, no sur do estado brasileiro de Minas Gerais, onde se distinguían por un leite mesto, que convertido en “delicioso queixo branco, combinaba á perfección cos doces que a rexión producía”. Púñalles nomes imaxinarios cando as vía “pastar soltas, rumiando a herba que para elas debía ser ambrosía dos deuses mentres probaban os lindes do mundo”. É o trampolín que precisaba para salvar o mar Atlántico e levar as vacas da familia ao Pé da Múa, no Cotobade dos seus devanceiros. Soíña con elas no cume do monte, envolta pola friaxe e a néboa dos días de inverno, “tecía a realidade cos fíos invisíbeis e poderosos da ilusión”. E engade:

Consolábame ver brotar daquela coiraza grave e taciturna, do ubre esplendoroso, o leite da misericordia. Conmovíame sorprender naquelas caras a mesma tristura reflectida nalgúns retratos da familia, nos que en todos é palpábel a convicción de que a morte vén chamar á porta para segar o máis ledo daquel rabaño en canto acabasen de posar para o fotógrafo.

Deseguida salvaba Nélide non só distancias físicas senón temporais e espirituais, para confesar que a mirada daquela nena se confunde co ser que agora é tantos anos (tantas décadas) despois, na que tamén se confunden as vacas brasileiras e galegas, a “impenetrábel soidade de quen pasou a vida mastigando a herba nacida do santo chan de Deus”. Observa que, á diferenza dos homes e dos cans, a vaca non é un ser cosmopolita, pero confesa tamén o seu desexo de levala á súa casa a convivir, de facela “hóspede e raíña”, de “reverenciar nela o mito que me falta” e de “depositar nos seus costados, en canto chegue o amencer, as miñas ansias de utopía”.

Cada artigo de Nélide é unha viaxe, unha confesión, un recoñecemento, unha lembranza revivida con toda a atención, un agradecemento pola vida e pola literatura, polos seus percorridos e iluminacións, con lóstregos como a súa amizade co escritor Manuel Puig en Nova York; o formidábel “intérprete da turbulencia

social”, coa súa “carnalidade urbana” de Machado de Assis; a condición de veciña do Atlántico como inquilina do Río de Xaneiro; a súa mesa de Nadal, na que se mesturan os vivos e os mortos, os nunca esquecidos e os presentes, o pavo e o polbo, mentres se pregunta se somos fillos renegados das nosas orixes, ou quizais “o Nadal de antano se esfumou simplemente non pola nosa culpa, senón dun Brasil no que xa non nos recoñecemos?”. Por non falar da tarefa e as implicacións que ten o de bautizar cun nome e non outro a un acabado de chegar ao noso lugar, ao noso mundo, “esa sorte de fetiche que o nome é ten o poder inmediato de arrincalo do anonimato”, e que ten de “encarnar tamén a conciencia e os sentimentos que se suceden nas diversas instancias da vida”. Por non esquecer a súa condición feminina, “tema eterno”, á marxe da época á que viaxemos, ela imaxínase na Tebas do século IV e do que faría para que a súa condición de muller non a delatase mentres perfeccionaría “a arte de ser macho” até acadar “a paraxe utópica na que volver ser unha muller libre”.

Nun texto que titula “Mi venerado guía”, do 6 de maio de 2017, a autora de *Algún día chegarei a Sagres* recoñece que ás veces na súa casa, cando desperta ao novo día, non se considera apta para a vida, convencida de que non sabe ren. Abre entón os caixóns das mentes alleas e reclama, coma se fose unha obriga cívica, ter como veciños a Sócrates e a Montaigne. “Un sabio que estea disposto a guiarme cando o pobre do meu corazón falle ante o universo das dúbidas, propias da condición humana que naufraga no látego das ondas”. Manifestase como “unha brasileira” que convoca a presenza dun gurú que lle preste frases enigmáticas, difíciles de entender, que requiran un esforzo para descifralas. Sinto aquí que, sen nomealo, quizais estaba a pensar no Zaratustra nietzscheano. E, un parágrafo máis adiante, reclama de novo un mestre que a ampare na lenta subida ao Calvario. Pero antes de despedir a páxina, o artigo, que non é máis ca unha outra poldra no esforzo de atravesar o río do xornal, da xornada, do texto, da vida que se vai facendo tamén con palabras, aclara, para evitar equívocos, que non quere un guía místico “que se carbonice para salvar os humanos”, senón que “alguén que coñecese o amor humano, os pregos das sabas enguedelladas”, e que a vida lle ensinase o camiño da paciencia e da compaixón, pero sobre todo, e é seguramente a súa demanda maior, que lle ensine a pronunciar as palabras que lle faltan.

Ilustrado cun fermosísimo debuxo de Almada Negreiros que amosa unha parella en amoroso e atento abrazo, fala en “Esta península mágica” dos sesenta anos durante os que Portugal e España estiveron baixo a mesma coroa, primeiro a de Filipe II, logo a do seu fillo, Carlos V. Pero evócaos sobre todo para rexistrar o que a Unión Ibérica supuxo para unha cultura lingüística: “Abrasilou o portugués luso, absorbeu os imaxinarios indíxena, negro, latino, ibérico, conviviu cos xudeus expulsados de España, sufriu a inexistencia da imprenta, o que o levou a

ler libros procedentes da Península, explotou o uso do xénero epistolar”. É dicir, impulsou o crecemento do misterio cultural e lingüístico brasileiro e “o rexistro poético inherente á súa razón de ser. Un brasileiro, si, coma os demais, pero fillo do universo que inventa a arte”.

No penúltimo dos seus artigos no *ABC Cultural*, Nélida fala das súas máscaras. Confesa que antes de saír de casa revisa as que ten no seu armario para enfrontarse “ás aventuras do día”, e aínda amosa moito máis o que ela é: “Considérome un caracol que arrastra nas súas costas mil culturas polas que non respondo, pero das que disfruto. Cada anaco meu é fenicio, é etrusco, é home, é muller, é animal, é vexetal, é mineral, é, en conxunto, unha criatura proteica. En definitiva, todo o que existiu en todos os tempos”. Así é todo, consciente dese legado que vive no seu sangue, cando escolle a máscara para saír ao encontro do mundo sabe ben que aínda que leve a máscara pegada ao seu rostro a miúdo escapan ao seu control, pero admite que a axudan a vivir, e a agasallan “nos intres nos que sangra”.

Nin ela nin eu sabiamos (quero pensalo) que “Confesión” ía ser o seu último artigo (polo menos perante a miña éxida) no *ABC Cultural*. É sen dúbida o que merece unha meirande atención, e a inconfundíbel ilustración de Tarsila do Amiral faille plena xustiza ás ambicións que agacha. Xa na primeira liña se pregunta que é a literatura. Deseguida preséntase como filla de Homero, Shakespeare, Cervantes, Camoens, e Machado de Assis, e di que vive coa cultura “en bandoleira, pegada á patria do corazón”, sen esquecer xamais que é “mortal e muller” e darlle importancia á “natureza social da muller”. Do mesmo xeito que co xogo das máscaras, cada amencer anova o seus “votos de amor á arte”. Pero sabe o que ten entre mans, o seu oficio, o seu destino: “Son brutal e refinada coa escrita. Ignoro os límites que me queren impor. Deixo que o sublime e o escatolóxico camiñen da man, sen abandonar a noción dunha estética que me preveña contra a precariedade da escritura”. Deseguida amosa cal é a súa ideoloxía literaria: “A miña tarefa é enfrontarme á realidade. Inventar a vida incluso pelando patacas. Polo tanto, non teño medo de derramar o sangue do personaxe en escena. A raigaña poética do texto xustifica calquera acción”. Emporiso amo tanto a Nélida? Non só.

Advirte tamén a nosa autora, que abrangue e abraza coa súa literatura as dúas beiras do mar Atlántico, que nunca foi franciscana: “Son a que visita o reverso e as vísceras das frases, sempre coa ansia de transmitir ao lector o último estremecemento”. Porque, a fin de contas, é “unha cazadora na procura dos folletíns que os homes xeran en canto saltan do seu leito de cravos. Non podo renunciar ao favor das palabras coas que compoñen a súa mellor narrativa”. E unha confesión que é quizais o seu mellor autorretrato, a radiografía da súa arte literaria: “A imaxinación forma parte do meu corpo. Vive á miña sombra, axústase ao meu modo de ser”, porque para ela “nada é bastante”. Por se houberse poucas razóns para

homenaxear, lembrar, seguir lendo, ter saudades do talento, do corpo e da alma de Nélida Piñon, estas colaboracións nun xornal, dun suplemento vitamínico, que axudan a sermos mellores, a ler mellor o mundo, e a que as páxinas do diario non morran co día, son a proba do nove da miña amiga, que levo e levarei sempre no meu corazón.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS:

- Armada, Alfonso (2022). *El arte de la entrevista. De David Bowie a Adam Zagajewski*. Madrid: Turner.
- Piñon, Nélida (2016). Desde la otra orilla del Atlántico. El hidalgo del alma. *ABC Cultural*. 7/V/2016, 2.
- Piñon, Nélida (2016). Desde la otra orilla del Atlántico. La vaca hermana. *ABC Cultural*. 7/VII/2016, 2.
- Piñon, Nélida (2016). Desde la otra orilla del Atlántico. El beso de Manuel Puig. *ABC Cultural*. 3/IX/2016, 2.
- Piñon, Nélida (2016). Desde la otra orilla del Atlántico. Una ciudad en los trópicos. *ABC Cultural*. 1/X/2016, 2.
- Piñon, Nélida (2017). Desde la otra orilla del Atlántico. Las fiestas de antaño. *ABC Cultural*. 7/I/2017, 2.
- Piñon, Nélida (2017). Desde la otra orilla del Atlántico. El enigma del nombre. *ABC Cultural*. 4/III/2017, 2.
- Piñon, Nélida (2017). Desde la otra orilla del Atlántico. El benéfico convento. *ABC Cultural*. 1/IV/2017, 2.
- Piñon, Nélida (2017). Desde la otra orilla del Atlántico. Mi venerado guía. *ABC Cultural*. 6/V/2017, 2.
- Piñon, Nélida (2017). Desde la otra orilla del Atlántico. Esta península mágica. *ABC Cultural*. 3/VI/2017, 2.
- Piñon, Nélida (2017). Desde la otra orilla del Atlántico. Los rostros que tengo. *ABC Cultural*. 1/VII/2017, 2.
- Piñon, Nélida (2017). Desde la otra orilla del Atlántico. Confesión. *ABC Cultural*. 2/IX/2017, 2.